

Στο πλαίσιο αυτής της βιβλιοπαρουσίασης θα σταθώ σε μια πλευρά του τόμου η οποία, κατά τη γνώμη μου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Με ενάργεια αποτυπώνονται, σε διαφορετικές συμβολές, άλλοτε ρητά και άλλοτε υπόρρητα, οι δυσκολίες να προσεγγίσει κανείς ένα σύνθετο φαινόμενο όπως η ιστορική σκέψη, μέσα σε μια στενά «συγκριτική λογική» με τακτοποιημένες και συμμετρικά ταξινομημένες κατηγορίες, όπως οι «εθνικές κοινότητες», οι «ακαδημαϊκές κοινότητες», οι «ιστορικές σχολές». Το βιβλίο εστιάζει σε άτομα ή συλλογικότητες, που εκτός από την ιδιότητα του/της ιστορικού έφεραν συχνά και την ιδιότητα του/της μεταποτισμένου-ης. Στο Παρίσι και στη Γαλλία, βρέθηκαν Έλληνες και Ελληνίδες, ιστορικοί και κοινωνικοί επιστήμονες με ιστορικά ενδιαφέροντα, οι οποίοι-ες ήταν μεταποτισμένοι-ες για πολλούς λόγους. Άλλοτε φυγάδες, άλλοτε εξόριστοι, άλλοτε παρίες, άλλοτε εκπατρισμένοι, άλλοτε «διασχίζοντες-ουσες» σύνορα (χωρών, χώρων ή ακόμη και επιστημονικών κλάδων) για λόγους πολιτικούς (π.χ. αριστεροί ή κομμουνιστές), ιδεολογικο-πολιτισμικούς (π.χ. αμφισβητίες και πολιτικά ανήσυχτοι), επιστημονικούς (π.χ. φεμινίστριες, ιστορικοί ή κοινωνιολόγοι-ιστορικοί). Η επιστημονική, η πολιτική, αλλά και η διανοητική και πολιτισμική τους εμπειρία και ταυτότητα βασιζόταν στην μετατόπιση σε έναν «κόσμο σωτηρίας και εξορίας», όπως έλεγε ο Νίκος Σβορώνος.

Σημαντικοί μελετητές, όπως οι Έντσο Τραβέρσο (Enzo Traverso), Νικόλ Λαπιέρ (Nicole Lapiere), Ζωρζ Περék (Georges Perec) έχουν αναδείξει στα έργα τους τα βαθιά και ανεξίτηλα ίχνη, που άφησαν στη διάνοηση του 20ού αιώνα η μετανάστευση, η διασπορά και η εξορία. Έχουν επισημάνει επίσης, πόσο καίριες και ιδιαίτερες είναι οι εμπειρίες της εκτόπισης και της απόστασης για τους επιστήμονες και τους διανοητές και πώς μέσα σε αυτές τις συνθήκες πλέχθηκαν σχέσεις: ανάμεσα σε παραδόσεις, γλώσσες, διανοητικές τάσεις και πνευματικά ενδιαφέροντα. Το «επιστημολογικό πρόνομιο» της εξορίας αλλά και της μετατόπισης, όπως γράφουν ο Τραβέρσο και η Λαπιέρ, είναι ό,τι φτιάχνει διανοητικά ταξίδια που δεν μοιάζουν με άλλα. Οι άνθρωποι που «μετατοπίζονται», είτε με την κυριολεκτική είτε με τη μεταφορική σημασία του όρου, «σκέφτονται αλλού». Διαβαίνουν σύνορα και όρια, προσπαθούν να διατυπώσουν σκέψεις και ερωτήματα σε άλλες γλώσσες και διανοητικά περιβάλλοντα, διακυβεύουν ταυτότητες, αποκτούν άλλες εμπειρίες. Οι επανατοποθετήσεις του εαυτού και της σκέψης παράγουν διαρκώς νέα ερωτήματα αλλά και νέες ερμηνείες. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι στο πλαίσιο των ελληνογαλλικών ιστοριογραφικών «συναντήσεων» διαμορφώθηκαν ορισμένα από τα ισχυρότερα ερμηνευτικά σχήματα της ελληνικής ιστορίας, τα οποία, στη συνέχεια, άσκησαν σημαντική επιρροή στον χώρο της ιστοριογραφίας αλλά και ευρύτερα των κοινωνικών επιστημών μέχρι τις μέρες μας.

Ο συγκεκριμένος τόμος αναδεικνύει με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο και μέσα από διαφορετικές συμβολές αυτές τις πτυχές της ιστορικής σκέψης, ενώ θίγει και προβληματοποιεί σημαντικά ζητήματα τόσο για την ιστορία της ιστοριογραφίας όσο και για τη διανοητική και πολιτισμική ιστορία. Ένα ενδιαφέρον πεδίο εξάλλου, είναι εκείνο των δυναμικών και παραγωγικών σχέσεων, ανάμεσα σε κοινότητες ιστορικών ή ευρύτερα διανοουμένων, που δεν εξαντλούνται σε διανοητικά δάνεια ή μονοσήμαντες μεταβιβάσεις αλλά τροφοδοτούν πολύτροπες διασταυρώσεις, ιδιοποιήσεις και συνεχείς προσαρμογές. Ο χώρος ή καλύτερα οι χώροι των συναντήσεων και των διασταυρώσεων είναι επίσης πολύ σημαντικοί.

Το βιβλίο παρουσιάζει πολύ παραστατικά τους έλληνες ιστορικούς στο Παρίσι. Δεν εξαντλείται όμως σε μια συμβατική

«γεωγραφία» των ελληνογαλλικών ιστοριογραφικών συναντήσεων. Σε πολλές συμβολές, «ελληνογαλλικές» συναντήσεις λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, μέσα από μεταφράσεις, σε σεμινάρια και συνέδρια στη Γαλλική Σχολή ή στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, αλλά και στα προγράμματα της Ουνέσκο. Στη Γαλλία, από την άλλη πλευρά, οι «συναντήσεις» δεν γίνονται μόνο με Γάλλους ή με τη «γαλλική σκέψη», αλλά και με πολωνούς, ιταλούς, λατινοαμερικανούς στοχαστές. Σε μεγάλα, άλλωστε, ακαδημαϊκά και πνευματικά περιβάλλοντα, η σκέψη δεν περιχαρακώνεται με αυστηρά εθνικούς όρους – όπως επισημαίνει στην παρέμβασή του ο Σπύρος Ασδραχάς.

Εν κατακλείδι, πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό συλλογικό έργο, το οποίο δεν απευθύνεται μόνο σε όσους/ες ενδιαφέρονται για την ιστορία της ιστοριογραφίας, αλλά και σε όσους/ες ασχολούνται με την ιστορία της διάνοησης και των διανοουμένων, την ιστορία των επιστημών, τη διανοητική και πολιτισμική ιστορία. Αποτελεί μια πολλαπλώς αναγκαία συμβολή στην ανάπτυξη των γνώσεών μας για αξιωματικά ρεύματα και τάσεις της σύγχρονης ελληνικής και ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας. Θίγει, παράλληλα, προκλητικά και σύνθετα ζητήματα γύρω από τη σχέση της ιστορικής –και όχι μόνο– σκέψης με τη διαδικασία και την εμπειρία της μετατόπισης, της εξορίας, της διασποράς και της προσφυγιάς.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΩΣ ΕΚΡΗΣΗ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΚΑΙ ΩΣ ΤΕΛΕΙΩΣΗ ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΥΡΤΑΤΑΣ

Για το βιβλίο:

Τάκης Θεοδωρόπουλος, *Βερονάλ*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, 168 σ.

Ο Τάκης Θεοδωρόπουλος προσφέρει, με το νέο του βιβλίο *Βερονάλ*, μεγάλη υπηρεσία στις αρχαιογνωστικές σπουδές και την νεοελληνική παιδεία γενικότερα. Επαναφέροντας στην επικαιρότητα την υπόθεση του Ιωάννη Συκουτρή, ανοίγει, με τον γνωστό αφηγηματικό του οίστρο, ζητήματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και αξίζει να συζητηθούν.

Ο Δημήτρης Κυρτάτας διδάσκει αρχαία ιστορία στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ο Συκουτρής δεν έχει λησμονηθεί, ούτε του λείπουν τα αφιερώματα, οι μελέτες, οι βιογραφίες και οι εύφημες μνείες. Αλλά, η τραγική του αυτοκτονία και οι διαδόσεις που την περιβάλλουν, τείνουν συχνά να επισκιάζουν τον φιλόλογο και το έργο του, αφήνοντας να διασωθεί, σχεδόν μοναχική, η έκδοση του πλατωνικού *Συμποσίου* – που βρίσκεται, άλλωστε, στα χέρια όλων των σοβαρών μελετητών της κλασικής αρχαιότητας. Το αφήγημα του Θεοδωρόπουλου προσφέρει μια θαυμάσια ευκαιρία να επανεκτιμηθεί ο άνθρωπος και ο επιστήμονας, που άφησε ανεξίτηλα σημάδια στα νεοελληνικά γράμματα. Με μυθιστορηματική δομή το ίδιο, επιτρέπει στον αναγνώστη να υπερβεί τον μύθο και να αντιμετωπίσει τους ιστορικούς όρους που τον έπλασαν. Έτσι, ήρωας του Βερονάλ είναι ο Συκουτρής, αλλά πραγματικός πρωταγωνιστής είναι, πολύ περισσότερο, η νεοελληνική κοινωνία, τα ήθη και τα πάθη της.

Τα βιογραφικά στοιχεία είναι γνωστά. Ο Ιωάννης Συκουτρής, κιώτικης καταγωγής, γεννήθηκε (1901) και ανατράφηκε στη Σμύρνη. Με μεγάλες στερήσεις αρίστευσε στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, το 1919, όταν ο ελληνικός στρατός αποβιβαζόταν στη Σμύρνη. Με την καταστροφή, δίδαξε, ως αριστούχος φιλόλογος, για δύο χρόνια στο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας. Επιστρέφοντας στην Αθήνα, το 1924, διορίστηκε βοηθός στο Φιλοσοφικό Σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου. Ένα χρόνο αργότερα, αναγορεύθηκε διδάκτωρ, με εργασία για τον Μιχαήλ Ψελλό, παντρεύτηκε τη Χαρά Πετυχάκη και αναχώρησε με υποτροφία (την οποία κέρδισε με διαγωνισμό), για τη Λειψία και το Βερολίνο, όπου πραγματοποίησε τετραετείς μεταπτυχιακές σπουδές. Στη Γερμανία συμμετείχε στα κλειστά σεμινάρια του Βιλαμόβιτς (Wilamowitz) και συνδέθηκε με τον Γάιγκερ (Jaeger) και άλλους διαπρεπείς καθηγητές. Χάρη στις εντυπωσιακές του επιδόσεις, οι εκδόσεις Teubner του ανέθεσαν την έκδοση των απάντων του Δημοσθένη (αλλά πρόλαβε να ολοκληρώσει έναν μόνο τόμο). Το 1930 ανακηρύχθηκε παμψηφεί καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και άρχισε να εργάζεται ως βιβλιονόμος στην Ακαδημία Αθηνών.

Το 1933, ενώ το Πανεπιστήμιο της Πράγας του πρότεινε την έδρα της Κλασικής Φιλολογίας (την οποία, ωστόσο, ως αλλοδαπός δεν μπόρεσε να αναλάβει), το Πανεπιστήμιο Αθηνών απέρριψε την υποψηφιότητά του για την έδρα της Κλασικής Φιλολογίας. Την ίδια χρονιά, ωστόσο, η Ακαδημία Αθηνών του ανέθεσε την επιμέλεια της σειράς αρχαίων συγγραφέων που αποφάσισε να εγκαινιάσει, για να συνεχίσει την παράδοση του Αδαμάντιου Κοραή. Το 1934 η Ακαδημία ενέκρινε ομοφώνως την έκδοση του *Συμποσίου*, πρώτου τόμου στη σειρά, έργο που έγινε δεκτό με πολλούς επαίνους και κυκλοφόρησε ευρύτατα. Δυόμιση χρόνια αργότερα, όταν είχαν πια εξαντληθεί τα 3.300 αντίτυπα της πρώτης έκδοσης, άρχισε μια ανελέητη επίθεση από μη ειδικούς (που περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, 83 σωματεία της Πάτρας) με στόχο όσα υποστήριζε στην Εισαγωγή του για τον λεγόμενο παιδικό έρωτα, που πραγματεύεται ο Πλάτων. Βασικές εναντίον του κατηγορίες ήταν ότι δυσφημεί τους αρχαίους Έλληνες και ότι προάγει την ομοφυλοφιλία. Εναντίον του ασκήθηκαν μηνύσεις, γύρω από τις οποίες δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα. Το 1937 ο Συκουτρής αυτοκτόνησε στην Κόρινθο.

Ο Τάκης Θεοδωρόπουλος θέτει ευθέως το ερώτημα: «Γιατί αυτοκτόνησε ο Ιωάννης Συκουτρής;». Αποφεύγει ωστόσο να δώσει κατηγορηματική απάντηση. Και πολύ σωστά. Προτιμά να περιγράψει το φαινόμενο με πολλές πληροφορίες και ακόμα περισσότερες ιδέες. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η βίαιη, συστη-

ματική και συντονισμένη επίθεση που δέχτηκε ο Συκουτρής τον συγκλόνισε. Αλλά η αυτοκτονία είναι μια μεγάλη υπόθεση που απαιτεί να συντρέξουν διάφορες προϋποθέσεις. Γι' αυτό και ήδη από την εποχή του θανάτου του κυκλοφόρησαν ποικίλες ερμηνείες και ακόμα περισσότερες φήμες, τις οποίες ο Θεοδωρόπουλος αποκαλεί, πολύ ωραία, «καστικούς μύθους».

Ο Συκουτρής ήταν ένας ιδιαίτερος προικισμένος άνθρωπος, με μεγάλο ταλέντο και πλούσιο εσωτερικό κόσμο. Όπως ομολογούσε ο ίδιος, σε προσωπικές εκμυστηρεύσεις, έπασχε από μίαν αγιάτρευτη θλίψη και μοναξιά, ενώ αισθανόταν συχνά μέσα του ταραχή και φουρτούνα. Βρήκε έτσι διέξοδο στην επιστήμη, καθιστώντας την «αίρεσιν βίου». Διάβαζε με πάθος και έγγραφε, με ακόμα μεγαλύτερο ενθουσιασμό, άρθρα, μελέτες, ακόμα και πολυσέλιδες ιδιωτικές επιστολές.

Οι ανησυχίες του τον οδήγησαν πέρα από τα κλασικά γράμματα και τη φιλολογία. Ήδη από μαθητής και φοιτητής αναζητούσε απαντήσεις σε πολύ διαφορετικά πεδία, την ψυχολογία, τη φιλοσοφία και την υψηλή λογοτεχνία. Μελέτησε τον Ρουσό, τον Μαρξ και τον Ένγκελς, όταν η Ρωσική Επανάσταση άλλαζε την πορεία της ιστορίας. Αλλά ο κομμουνισμός δεν τον κέρδισε. Προβληματίστηκε γύρω από το γλωσσικό ζήτημα, που δίχαζε βαθύτατα την ελληνική επιστημονική και λογοτεχνική κοινότητα. Αλλά δεν τάχθηκε ούτε με τους καθαρευουσιάνους, ούτε με τους δημοτικιστές. Η καταστροφή της Σμύρνης τον άγγιξε βαθιά. Αλλά δεν στρατεύτηκε ούτε με τους βενιζελικούς, ούτε με τους βασιλικούς.

Στα αγαπημένα του αναγνώσματα περιλαμβάνονταν ο Σαίξπηρ, ο Ίψεν και ο Γκαίτε, αλλά επίσης η δημοτική ποίηση, ο Σολωμός, ο Παλαμάς και ο Σικελιανός. Από τους κλασικούς φιλολόγους ξεχώρισε τον ρωσοπολωνό Θαδδαίο Ζελίνσκι, που διείσδυε με απίστευτη οξυδέρκεια στις θρησκευτικές αντιλήψεις των αρχαίων, τις ψυχικές διαστάσεις των μυθικών ηρώων και τις δοξασίες γύρω από το βασίλειο των νεκρών. Ασχολήθηκε, επίσης σοβαρά, με το έργο του Μαξ Βέμπερ, τις απόψεις του οποίου πρώτος παρουσίασε εκτενώς στην Ελλάδα. Πολλά άλλα αναγνώσματά του είναι εξίσου συναρπαστικά.

Στη Γερμανία ο Συκουτρής γνώρισε από κοντά τους επιφανέστερους φιλόλογους της εποχής και διδάχτηκε πολλά από αυτούς. Ακόμα μεγαλύτερη επίδραση στη σκέψη και την ψυχή του άσκησε πάντως ο Νίτσε, τον οποίο μνημόνευε, από τότε, διαρκώς σε ιδιωτικές συνομιλίες και επιστημονικά συγγράμματα. Είναι έτσι περίεργο που δεν ανοίχτηκε και στην ψυχανάλυση. Μελέτησε τον Σοφοκλή και ετοιμάζε μια έκδοση του *Οιδίποδος επί Κολωνώ*, αλλά δεν έδειξε ενδιαφέρον για το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Οι φιλολογικοί κύκλοι στους οποίους μαθήτευσε απεχθάνονταν τον Φρόντ, αλλά δεν εχθρεύονταν λιγότερο τον Νίτσε, που είχε βρεθεί στο στόχαστρο του Βιλαμόβιτς. Στην Ελλάδα, άλλωστε, την ψυχανάλυση είχε εισηγηθεί ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης από το 1915. Ο Συκουτρής, αντιθέτως, προτίμησε να μελετήσει τα πάθη της ψυχής μέσα από τη λογοτεχνία και τους τραγικούς της ήρωες – και στην κατεύθυνση αυτή ο Νίτσε έμοιαζε να είναι ο καλύτερος οδηγός.

Η πνευματική πορεία του Συκουτρή δεν μπορεί να φωτίσει επαρκώς τον ψυχικό του κόσμο, ούτε να δώσει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα γύρω από τον βίο του. Εξηγεί, ωστόσο, κάποιες πλευρές της συμπεριφοράς του. Έχοντας επιλέξει την επιστήμη ως τρόπο ζωής, αξιολογούσε τους συμφοιτητές και τους συναδέλφους του με τα ίδια μέτρα. Ήταν ιδιαίτερος απαιτητικός από τους μαθητές και τους φοιτητές του και αυστηρότερος ακόμα στις κρίσεις του προς τους ομότεχνούς του. Πρωτοστατώντας στη δημιουργία συλλόγων, φιλολογικών

κύκλων και επιστημονικών εκδόσεων, όπου βρέθηκε, απέκτησε πολλούς φίλους, οπαδούς και θαυμαστές. Αλλά απέκτησε ακόμα περισσότερους εχθρούς. Πιστεύοντας στην ορθότητα των απόψεών του και την επιστημονική του επάρκεια προκάλεσε ανταγωνισμούς και συγκρούσεις. Δεν άφηνε έτσι άλλο περιθώριο στους αντιπάλους του, από τις συκοφαντίες και τις κακόπιστες διαδόσεις.

Ο Θεοδωρόπουλος προσπαθεί να ψηλαφήσει τον ψυχικό κόσμο του Συκουτρή ανατρέχοντας και σε νεανικά του βιώματα. Αυτό είναι εύλογο, καθώς ορισμένα ίχνη τους προβάλλουν καθαρά στην ιδιωτική του αλληλογραφία. Αλλά η πληροφορόρηση που διαθέτουμε παραμένει περιστασιακή. Είναι σίγουρο πως μας διαφεύγουν πολλά και, ενδεχομένως, ουσιώδη. Έτσι κι αλλιώς, αν μας απασχολεί τόσο πολύ ο άνθρωπος, αυτό οφείλεται στο έργο που δημιούργησε. Και το έργο αυτό απαιτεί ακόμα διερεύνηση και μελέτη.

Το εκτενέστατο έργο του Συκουτρή είναι διεθνώς αναγνωρισμένο. Σημαντικό του μέρος δημοσιεύθηκε, άλλωστε, στα γερμανικά, σε ορισμένα από τα εγκυρότερα περιοδικά και σε επιστημονικές εγκυκλοπαίδειες. Προσιτό είναι πάντως και στους έλληνες αναγνώστες. Οι περισσότερες ελληνόγλωσσες μελέτες του, συγκεντρωμένες ή αυτοτελείς, επανεκδίδονται τακτικά. Ένα ικανό και αντιπροσωπευτικό δείγμα των ιδιωτικών του επιστολών έχει επίσης εκδοθεί – μολονότι ορισμένες πρέπει να αναζητηθούν σε παλαιά έντυπα και πολλές παραμένουν αδημοσίευτες ή έχουν οριστικώς απολεσθεί. Επιπλέον, που είναι ίσως και το σημαντικότερο, βασικές γερμανόγλωσσες εργασίες του έχουν πλέον μεταφραστεί και, σε έναν βαθμό, σχολιαστεί από έγκριτους έλληνες φιλόλογους.

Παρά την ευρυμάθειά του, ο Συκουτρή δεν έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την πρώιμη περίοδο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Τη γνώριζε ασφαλώς καλά και τη δίδασκε. Επέλεξε ωστόσο να μη δημοσιεύσει μελέτες για τον Όμηρο, τον Ησίοδο, τους λυρικούς ποιητές, τους προσωκρατικούς φιλόσοφους, τον Ηρόδοτο, τον Θουκυδίδη, τον Αισχύλο, τον Ευριπίδη ή τον Αριστοφάνη. Τον κέρδισαν ο Ξενοφών, ο Πλάτων, ο Ισοκράτης και ο Δημοσθένης. Κάθε φιλόλογος έχει ασφαλώς τις προτιμήσεις του και κάνει τις επιλογές του. Αλλά οι επιλογές του Συκουτρή αποκαλύπτουν ένα πρόγραμμα και μια ιδιαίτερη σκοπιά.

Ξεκινώντας από τον τέταρτο αιώνα, ο Συκουτρή κοιτάζε προς τις επόμενες περιόδους της ελληνικής γραμματείας, φθάνοντας στους βυζαντινούς χρόνους. Ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι ότι, ενώ απέφυγε πολλούς και σημαντικούς συγγραφείς, στράφηκε με προσοχή σε ελάσσονες και ελάχιστα γνωστές μορφές. Μελέτησε έτσι έναν μεγάλο αριθμό ψευδεπίγραφων και πλαστών επιστολών που συντάχτηκαν τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Με τις εργασίες του αυτές άνοιξε ως νέο πεδίο έρευνας την αρχαία επιστολογραφία, στην οποία παραμένει πάντα σημείο αναφοράς. Επιπλέον, υπέδειξε ως άξιους μελέτης, πέρα από τους επιφανείς, και τους αφανείς, και ως χρήσιμη για διερεύνηση, πέρα από την κλασική, και τη μετακλασική εποχή, ιδίως τους ρωμαϊκούς χρόνους που εξακολουθούν να μην είναι δημοφιλείς στο νεοελληνικό περιβάλλον.

Ο Θεοδωρόπουλος ασχολείται εκτενώς με το σκάνδαλο του Συμποσίου. Αυτό είναι απολύτως αναμενόμενο. Καταγράφοντας τα δεδομένα, επισημαίνει ότι ο Συκουτρή βρέθηκε αντιμέτωπος με τον «χορό της σκοτεινής Ελλάδας». Υπενθυμίζει έτσι ότι όλα υποκινήθηκαν από ενδο-πανεπιστημιακούς ανταγωνισμούς. Στόχος των αντιπάλων του ήταν να εμποδίσουν μια νέα υποψηφιότητά του για καθηγητική έδρα. Και καθώς ου-

δείς ήταν σε θέση να υποβαθμίσει το επιστημονικό του έργο, μοναδική μέθοδος αντιμετώπισής του απέμενε η διαβολή. Κινητοποιήθηκαν έτσι άνθρωποι και επαγγελματικά σωματεία, που ασφαλώς αγνοούσαν ακόμα και την ύπαρξη του Συμποσίου.

Ο «χορός», τον οποίο επικαλείται ο Θεοδωρόπουλος, αποδείχθηκε πανίσχυρος και αποτελεσματικός. Οι ομότεχνοι του Συκουτρή, ακόμα και οι φίλοι του, σιώπησαν. Ο αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος, ακαδημαϊκός και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο, διαχώρισε τη θέση του (μολονότι είχε συμμετάσχει στην ολομέλεια της Ακαδημίας που ενέκρινε την έκδοση). Από το γραφείο τύπου της αρχιεπισκοπής εκδόθηκε ανακοίνωση που διαφραγματούταν για την απόφαση της Ακαδημίας να εκδώσει ένα (πλατωνικό) κείμενο που θεωρείτο, διαμέσου των αιώνων, «ανήθικον». Η Ακαδημία, από την πλευρά της, ανακοίνωσε ότι θα το επανεκδώσει απαλλαγμένο από το βάρος των ηθικών μεμπτών χωρίων. Αλλά προτίμησε να το ξεκάσει. Και όταν το επανεξέδωσε πια, το 1950, για να διασώσει την τιμή της διέγραψε μια και μοναδική φράση από την εισαγωγή. Ξαν να παραδεχόταν έτσι ότι το σκάνδαλο οφειλόταν σε 12 λέξεις. Σημείωνε μάλιστα ότι η έκδοση του Συκουτρή είχε υποστεί κρίσεις, «τινές των οποίων και άδικοι ήσαν και επιστημονικώς σφαλεραί».

Το ζήτημα είναι σήμερα ξεκαθαρισμένο. Οι επιθέσεις που δέχτηκε η έκδοση του Συμποσίου ήταν κακόπιστες και παντελώς αδικαιολόγητες. Ο Συκουτρή δεν ήταν αιθεροβάμων. Ήξερε καλά σε ποιο κόσμο ζούσε και τι μπορούσε να περιμένει. Φρόντισε έτσι να προστατευθεί από κάθε δυνατή παρερμηνεία. Με τα σημερινά δεδομένα, η Εισαγωγή του, παραμένοντας υψηλού επιπέδου, μπορεί να θεωρηθεί υπερβολικά συντηρητική, αν όχι ξεπερασμένη, τουλάχιστον σε ορισμένες της διατυπώσεις.

Επιχειρώντας μια ιστορική εξέταση του λεγόμενου παιδικού έρωτα στην αρχαία Ελλάδα, ο Συκουτρή αποδίδει την προέλευσή του στους Δωριείς και τον στρατιωτικό βίο, όχι στους Ίωνες. Τους Αθηναίους πιστώνει, απεναντίας, με τον εξευγενισμό του και την υψηλή παιδαγωγική του αξιοποίηση. Με την προσέγγιση αυτή, κοινώς αποδεκτή άλλωστε την εποχή του από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, μεταβαίνει εύκολα στην εξιδανικευμένη έκφραση και μορφή του έρωτα. (Οι απόψεις αυτές έχουν, σήμερα, σε μεγάλο βαθμό, ανασκευασθεί, αλλά το ζήτημα δεν βρίσκεται εκεί). Γνωρίζοντας ωστόσο ότι ο παιδικός έρωτας είχε και καθαρώς σαρκική διάσταση, ακόμα και στην Αθήνα, ο Συκουτρή επέλεξε να προβεί σε προσωπικές κρίσεις.

Βρίσκει έτσι πολλές φορές την ευκαιρία να χαρακτηρίσει τη συνήθεια αυτή των αρχαίων Ελλήνων «παρά φύσιν». Ισχυρίζεται μάλιστα ότι από τον τέταρτο αιώνα ξέπεσε τελειώς η εξιδανικευμένη της εκδοχή και απέμεινε μόνο «το ελάττωμα, το πάθος, η διαστροφή». Στις συνθήκες αυτές, συνεχίζει, «εξηγείται γιατί ο Χριστιανισμός επολέμησε με λύσαν απολύτως δικαιολογημένην, ένα έθιμον τόσον βρομερόν». Τοποθετήθηκε επίσης ευθέως και γύρω από τη νεότερη εκδοχή της ομοφυλοφιλίας, τονίζοντας ότι «ο παιδικός έρωσ σήμερα είναι και θα παραμείνει διαστροφή». Νόμιζε, προφανώς, ότι με τέτοιες επίμονες και κατηγορηματικές διατυπώσεις, που τις επανέλαβε πολλές φορές, δεν θα άφηγε καμιά αμφιβολία γύρω από τις προσωπικές του απόψεις. Αλλά έσφαλε. Οι σύλλογοι οινοπαραγωγών, αυτοκινητιστών, ανθρακεμπόρων, αμαξηλατών, βαρελοποιών, εστιατόρων, ιχθυοπωλών, κουρέων, λεμβούκων, караγωγών, κουλπορωπών και άλλων, ήταν πεισμένοι ότι ο Συκουτρή δεν ήταν μόνο υβριστής του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και της χριστιανικής θρησκείας, αλλά επικειρόσε, επίσης, να διαφθείρει τις αγνές ψυχές της ελληνικής νεολαίας.

Στην ολομέτωπη αυτή επίθεση ο Συκουτρή απάντησε,

όπως ήξερε, με τεκμηριωμένα επιχειρήματα. Αλλά και πάλι έσφαλε. Ο «χορός» που τον κατέτρεχε ήταν πλέον ένας λαϊκός χείμαρρος, χωρίς κανένα ενδιαφέρον για επιστημονική συζήτηση. Βρέθηκε έτσι σε εξαιρετικά δυσχερή θέση και χωρίς καμία υποστήριξη (με ελάχιστες φωτεινές εξαιρέσεις από τον μη ακαδημαϊκό χώρο).

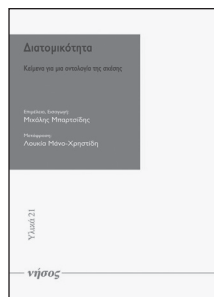
Ο Συκουτρής ισχυρίστηκε ότι τα σωματεία που ξεσηκώθηκαν εναντίον του ήταν έντιμα και ότι υπέκυψαν σε φιλικές πιέσεις ή τον δημοκοπικό θόρυβο, υπογράφοντας με καλή πίστη ένα έγγραφο που δεν ήξεραν πώς θα χρησιμοποιηθεί. Στην εκτίμησή του αυτή είχε πιθανότατα δίκιο. Πολύς κόσμος ασφαλώς παραπλανήθηκε και παρασύρθηκε, αλλά το θέμα δεν μπορεί να κλείσει έτσι εύκολα. Είναι άλλωστε αμφίβολο αν τόσο πολλά σωματεία θα παρασύρονταν με την ίδια ευκολία από διαφορετικές κατηγορίες. Κλειδί στην υπόθεση ήταν ο φόβος της ομοφυλοφιλίας, όχι η αγάπη για τις κλασικές σπουδές ή για τον Πλάτωνα. Η ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου υπερασπιζόταν μια κυρίαρχη ερωτική ηθική με νύχια και με δόντια.

Γύρω από το θέμα αυτό θα μπορούσε να ανοίξει μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση. Εντοπίζοντας τους φόβους και τις ελπίδες κάθε εποχής, όλα όσα τη συσπειρώνουν και την περιχαράκωνουν, μπορούμε να την κατανοήσουμε και να την ερμηνεύσουμε καλύτερα. Σήμερα, για παράδειγμα, δεν υπάρχουν σοβαρά επαγγελματικά ή συντεχνιακά σωματεία που θα αφήνονταν να παρασυρθούν εύκολα από μια ρητορεία γύρω από θέματα ερωτικής ηθικής. Πολλά, ωστόσο, θα προσυπέγραφαν με μεγάλη ευκολία καταγγελίες για υποχώρηση σε εθνικά δίκαια. Η δημόσια συζήτηση για το παρελθόν περιστρέφεται, άλλωστε με πάθος, γύρω από ζητήματα που δίνουν την εντύπωση ότι συνδέονται με εθνικές διεκδικήσεις ή εθνικές απώλειες.

Όπως και να έχει, ο Συκουτρής σκόνταψε, χωρίς να θέλει, σε ένα εμπόδιο που ήταν σχεδόν αδύνατο να υπερβεί. Η ασφαλέστερη διέξοδος θα ήταν να αναχωρήσει από την Ελλάδα και να συνεχίσει μια λαμπρή καριέρα σε κάποια άλλη χώρα με ενδιαφέρον στις κλασικές σπουδές. Αλλά η λύση αυτή δεν φαίνεται να τον δελέασε (η Γερμανία είχε άλλωστε εισέλθει σε μια πολύ επικίνδυνη πορεία). Από πολύ νωρίς θεώρησε ότι εκτός από την επιστήμη ήθελε να υπηρετήσει την ελληνική παιδεία – με την ευρύτερη δυνατή έννοια. Έναν μόλις χρόνο πριν από τον θάνατό του άρχισε να επεξεργάζεται μια ιδέα για την πνευματική αφύπνιση της επαρχίας. Καλούσε, έτσι, ανθρώπους των γραμμάτων και της επιστήμης να αφιερώνουν 3 ή 4 ημέρες κάθε χρόνο σε εξορμήσεις από την Αθήνα για τη διοργάνωση ομιλιών, παραστάσεων, αρχαιολογικών εκδρομών, φιλολογικών συγκεντρώσεων και εκθέσεων βιβλίων. Ο ίδιος συμμετείχε άλλωστε ενεργά σε προγράμματα που θα χαρακτηρίζαμε σήμερα επιμороφωτικά. Κάθε σκέψη για εγκατάλειψη της Ελλάδας ισοδυναμούσε με εγκατάλειψη του οράματός του.

Ο Συκουτρής βρέθηκε έτσι σε ένα τραγικό αδιέξοδο. Όπως το διατυπώνει πολύ σωστά ο Θεοδωρόπουλος, αν οι εχθροί του δεν δίστασαν να του επιτεθούν όταν μιλούσε στο όνομα του Πλάτωνα, θα τον κατακρεουργούσαν όταν αποφάσιζε να μιλήσει μόνος του, στο όνομα της δικής του σκέψης. Φαίνεται λοιπόν πιθανό ότι επέλεξε να ενεργήσει ακολουθώντας το σωκρατικό παράδειγμα. Ο θάνατός του θα μπορούσε να γίνει μια μεγάλη παρακαταθήκη. Μπορεί να έβαζε τέλος στην επιστημονική του παραγωγή, αλλά θα δυνάμωνε το πλούσιο έργο που είχε ήδη εκπονήσει. Όπως το διατύπωνε ο ίδιος σε δημόσια διάλεξη, λίγο πριν από την αυτοκτονία του, ο θάνατος επισφραγίζει όλες τις άλλες πράξεις και τους δίνει νόημα, μπορεί μάλιστα να θεωρηθεί έκρηξη ηφαιστείου και, περισσότερο, ως τελείωση παρά τέλος.

Αλλά ακόμα και αν δεν επέλεξε τον θάνατο ως συνειδητή παρακαταθήκη, το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο. Ο Συκουτρής παραμένει ένα μεγάλο παράδειγμα. Το έργο του επιζεί και διαδίδεται. Το Συμπόσιό του έχει γίνει σημείο αναφοράς και θεωρείται ως η μεγαλύτερη δικαίωση του προγράμματος που ξεκίνησε με τόση επιτυχία ο πατριώτης του, ο Κοραΐς. Το ευτύχημα είναι ότι υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα ένας σημαντικός αριθμός ικανών φιλολόγων που μεταφράζουν και σχολιάζουν έργα της αρχαίας γραμματείας με μεγάλη επάρκεια (μολονότι λίγοι προχωρούν, όπως αυτός, σε κριτικές εκδόσεις). Και αν προσθέσουμε σε αυτούς τους έλληνες φιλόλογους που εργάζονται στο εξωτερικό, από επιλογή ή, συνηθέστερα, από ανάγκη, το συμπέρασμα είναι εντυπωσιακό. Η κλασική φιλολογία έχει κάνει στην Ελλάδα άλματα μέσα σε μόλις δύο με τρεις γενεές. Ο Συκουτρής δεν θα μπορούσε να προβλέψει μια τέτοια εξέλιξη. Είναι, ωστόσο, πιθανόν ότι την οραματίστηκε.

Η ΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΟΥΡΤΟΥΝΗΣ

Για το βιβλίο:

Μιχάλης Μπαρτσιδής (επιμ.), *Διατομικότητα: κείμενα για μια οντολογία της σχέσης*, μτφρ. Λουκία Μάνο-Χρηστίδη, Νήσος, Αθήνα 2014, 479 σ.

As μην μετρήσουμε τα λόγια μας. Ο τόμος που επιμελήθηκε ο Μιχάλης Μπαρτσιδής είναι ένα πολύ σημαντικό βιβλίο, μια συμβολή στα ελληνικά γράμματα, καθώς μας εισάγει στην έννοια και την προβληματική της *διατομικότητας*, αλλά και εισάγει την έννοια στην εγχώρια φιλοσοφική συζήτηση, την πολιτογραφεί. Αλλά η σημασία του δεν εξαντλείται σε αυτό. Δεν πρόκειται για ένα βιβλίο που απλώς παρακολουθεί, με κάποια χρονική υστέρηση, μια τάση της διεθνούς έρευνας: το βιβλίο *μετέχει* μιας τάσης αιχμής, σε πραγματικό χρόνο. Ως εκ τούτου, η επικαιρότητα του βιβλίου, με το πλέον ουσιαστικό νόημα, ο *καιριος* χαρακτήρας του, μόνο κατά συμβεβηκός περιορίζεται στα όρια που αναγκαστικά επιβάλλει η γλώσσα του: το βιβλίο θα μπορού-

Ο Γιώργος Φουρτούνης διδάσκει φιλοσοφία στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.